

УДК 821.161.2'06-311.8.09:316.62

TYOLOGIES OF TRAVELER BEHAVIOR IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE OF THE EARLY 21ST CENTURY

ПОВЕДІНКОВІ ТИПИ МАНДРІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Rozinkevych N.V. / Розінкевич Н. В.*Ph.D. in Philology, as. prof / к. філ. н., доц.*<https://orcid.org/0000-0002-7292-1015>*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,**Kyiv, Bulvarno-Kudriavska, 18/2, (Ukraine), 04053**Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,**Київ, Бульварно-Кудрявська 18/2, (Україна) 04053*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню типології героїв-мандрівників у сучасній українській прозі початку XXI століття. Мандрівна проза осмислюється як форма взаємодії людини з простором, культурою, пам'яттю та ідентичністю, що відбиває глибокі зсуви в культурній парадигмі.

Виокремлено новітні типи мандрівників – хічхайкер, флешпекер, сталкер, волонтер, бекпекер, інстаграм-мандрівник, фланер, цифровий кочівник, слоутревелер, паломник тощо. Їхнє функціонування пов'язане з війною, травмою, міграцією, екологічною кризою й гіпермобільністю, а самі вони постають у процесі пошуку та переосмислення ідентичності.

Теоретичну основу становлять концепції Еріка Коена, Джона Кромптона, Пірса й Лі, Стенлі Плога та Зигмунта Баумана, що дозволяють зрозуміти, як змінюється місце мандрівника в культурному наративі. Методологічна база – загальнонаукові, психологічний та герменевтичний підходи.

Подорож у прозі Артема Чапая, Леоніда Кантера, Богдана Панкевича, Ірени Карпи, Макса Кідрука, Маркіяна Камиша, Юрія Андруховича, Ірен Роздобудько, Олександра Дробахи та Олександра Гавроша виконує різні функції: втечі, травмотерапії, реконструкції пам'яті, діалогу культур і самопізнання.

Показові приклади – «Інтернат» Сергія Жадана, де дорога крізь прифронтову зону стає екзистенційним пробудженням, та «Забуття» Тані Малярчук, де героїня мандрує пам'яттю й текстами у пошуках національної ідентичності.

Отже, сучасна українська проза постає лабораторією нових образів мандрівника й наративних стратегій, що відображають трансформацію особистості та суспільства у глобалізованому світі.

Ключові слова: мандрівна проза, сучасна література, типологія героїв-мандрівників, хічхайкер, флешпекер, сталкер, бекпекер, інстаграм-мандрівник / цифровий кочівник, фланер, слоутревелер, паломник, екомандрівник, екомандри, екологічні проєкти, екологічна криза

Вступ.

У сучасному літературознавстві початку XXI століття спостерігається зростання зацікавлення мандрівною прозою як важливою формою художнього осмислення взаємодії людини з простором, культурою та власною ідентичністю.

Мандри в літературному творі – це не тільки фізичне переміщення героя в межах географічного чи культурного ландшафту, а й складний процес

внутрішньої трансформації, переосмислення цінностей, досвіду та самого себе. Саме тому в центрі наукової уваги опиняються поведінкові типи мандрівників, які постають як носії певних ментальних, світоглядних, соціальних та культурних характеристик.

Актуальність дослідження зумовлена потребою окреслити типологічне розмаїття героїв-мандрівників. Залежно від мотивації подорожей, їхньої інтенціональної спрямованості, способу пересування, сприйняття середовища, а також від форми фіксації вражень (це може бути: тревелог, щоденник, блог, наративна реконструкція тощо) – формуються нові моделі мандрівників. Водночас ці герої часто репрезентують національні чи глобальні тенденції сприйняття «Іншого» й себе в «іншому» середовищі.

Особливу увагу привертає те, що сучасна мандрівна проза в Україні формувалася в площині постколоніального дискурсу, де подорож була способом переосмислення травматичного досвіду й екзистенційного неспокою. Мандрівник – це не лише дослідник «Іншого», а й шукач відповіді на запитання: «Хто Я у світі, що постійно змінюється? Якою є моя країна насправді? Яким є наше минуле?» У цьому контексті подорож набувала значення метафори посттравматичного пошуку, втечі або повернення.

Сьогодні мандрівна проза в Україні демонструє зсув від постколоніального бачення до плюралістичного, мультикультурного та індивідуалізованого виміру. Сучасний мандрівник – це творець особистісного наративу, що шукає нові сенси у глобалізованому просторі. Подорож зі способу втечі або подолання травми, перетворюється на інструмент самоідентифікації, налагодження нових міжкультурних зв'язків і переосмислення меж – як географічних, так і внутрішніх.

Мета статті – визначити та проаналізувати поведінкові типи мандрівників у сучасній прозі, виокремити ключові параметри їхньої типологізації.

Об'єктом дослідження є сучасна українська література.

Методологія дослідження. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення, що

дозволили опрацювати широкий корпус художніх і критичних джерел для комплексного вивчення поведінкових типів героїв-мандрівників. Елементи психологічного аналізу й герменевтичного підходу сприяли глибшому розкриттю характерів персонажів крізь призму їхніх переміщень у просторі й часі.

Аналіз досліджень та публікацій, які започаткували процес вирішення проблеми та які використав автор. Ще у 1972 році, досліджуючи туризм як соціальне явище, ізраїльський дослідник Ерік Коен [2] запропонував «типологію чотирьох туристичних ролей», класифікувавши їх за ступенем інтеграції в локальну культуру. Найменш інтегровані – «організований масовий турист» та «індивідуальний масовий турист», які під час мандрів все ж таки залишаються в своїй «екологічно-ментальній бульбашці». «Дослідник», на відміну від попередніх типів, самостійно планує подорож і частіше виходить за межі звичайних туристичних зон. Найвищу інтеграцію демонструє «мандрівник», що «майже повністю занурений у культуру країни», де перебуває [2, с. 167–168].

За критерієм «досвіду новизни» Коен поділяє перші два типи на «інституціоналізовані», а два останні – на «неінституціоналізовані» [2, с. 169]. Це розмежування підкреслює різницю між туристом і мандрівником: перший прагне комфорту й передбачуваності, другий, шукає автентичності та здатний інтегруватися в нове середовище. Турист здебільшого спостерігає, мандрівник – активно взаємодіє й трансформується.

За мотиваційним підходом, запропонованим науковцем з Техаського університету Джоном Кромптоном [3], мандрівників умовно поділяють на дві групи: з внутрішніми (push) та зовнішніми (pull) мотивами. Push-фактори пов'язані з соціально-психологічними потребами: втечею від рутини, прагненням пригод і релаксації, самоствердженням, самоідентифікацією, підвищенням статусу, зміцненням родинних зв'язків тощо. Pull-фактори визначаються привабливістю DESTINATION, адже це – новий досвід, природні краєвиди, культурна спадщина, пам'ятки або освітні можливості [3, с. 409–410].

Цю концепцію доповнили американські дослідники Філіп Пірс і Ук-Іл Лі

[6], які розробили теорію Travel Career Ladder (TCL), яка враховує еволюцію мотивацій у процесі накопичення туристичного досвіду. Подібно до професійної кар'єри, мотивація мандрів змінюються: від задоволення базових потреб (відпочинок, втеча) до досягнення складніших цілей – самореалізації, духовного пошуку та особистісного зростання.

Важливою для розуміння стилів мандрів є психографічна типологія Стенлі Плога [7], побудована на континуумі туристичних стилів. На одному полюсі – психоцентричний мандрівник, орієнтований на комфорт і безпеку, на іншому – аллоцентричний авантюрист, що прагне новизни й глибокого занурення. Між ними розташований мезоцентричний тип, який поєднує риси обох: відкритий до нових вражень, але не готовий повністю відмовитися від комфорту.

Ці типології органічно поєднуються з культурологічним підходом польського соціолога й філософа Зигмунта Баумана [1], який запропонував п'ять метафоричних фігур ідентичності, що символізують різні способи переміщення, сприйняття простору, часу та себе: паломник, фланер, волоцюга, турист і гравець.

Паломник – це ключова фігура модерну, для якої мандри є метафорою цілеспрямованого пошуку сенсу; у постмодерному світі ця модель втрачає актуальність. Фланер – міський спостерігач, що рухається логікою споживання. Волоцюга, на відміну від попередніх, уособлює радикальну мобільність: у модернізмі він сприймався як загроза, у постмодернізмі – як звичність, причому його мандри часто вимушені. Турист – добровільний мандрівник, що шукає вражень і новизни, але його подорож контрольована й естетизована, а «дім» дедалі більше стає уявною конструкцією. Гравець – стратег постмодерну, для якого життя є серією тимчасових ігор. Він обирає ситуативність і симуляцію [1, с. 23–32].

Бауман інтерпретує ці фігури як моделі мандрівника, що відображають культурні епохи й уявлення про «Я». У постмодерному світі мандри стають метафорою гнучкої множинної ідентичності: мандрівник шукає себе у ситуативних, перформативних ролях, а не обов'язково у пізнанні «Іншого».

Метамодерний мандрівник поєднує риси паломника, фланера, волоцюги, туриста і гравця, шукаючи сенс у русі між протилежностями – іронією та щирістю, сумнівами і вірою. Ця постать уособлює метамодерну чутливість: прагнення балансу й відкритість до багатовимірного досвіду.

Вибір невирішених частин загальної проблеми, якій присвячена ця стаття. Мандрівна проза як самостійне соціокультурне та художньо-естетичне явище виконує низку важливих функцій: гносеологічну – інструмент пізнання світу й самопізнання; праксеологічну – репрезентацію взаємодії мандрівника з довкіллям і людьми; естетичну – активізацію чуттєво-ціннісної оптики читача.

Попри зростання зацікавлення мандрівною прозою у сучасному українському літературознавстві початку ХХІ століття, актуальною залишається проблема комплексного осмислення поведінкових моделей героїв-мандрівників. Дослідницьке поле цього напрямку є надзвичайно широким. Так, Марина Хмелюк та Лариса Круль [41] акцентують на світоглядних орієнтирах національних мандрівників, Р. Магдиш [36] і Мадлен Шульгун [44] зосереджуються на постмодерних трансформаціях образу героя-мандрівника, а Олена Деремедведь [21] і Євгенія Моштаг [38] аналізують гендерні аспекти мандрівної прози, зокрема засоби емоційної виразності у жіночому письмі.

Водночас, попри вже наявні здобутки, наукові розвідки ще не охоплюють усього спектра проблематики, зумовленої новітніми трансформаціями: цифровізацією, війною, зростанням мобільності, зміною уявлень про простір і час. Ці фактори істотно впливають як на характер поведінки мандрівника, так і на моделі його репрезентації в літературі.

Основний текст.

Актуальність сучасної української мандрівної прози зумовлена її здатністю не лише фіксувати індивідуальний досвід подорожі, але й відображати трансформацію соціокультурних кодів, зміну ціннісних орієнтирів, кризи ідентичності, травматичну історичну пам'ять.

Як слушно зазначає Інна Виселко, у сучасну епоху формується новий тип особистості «інший образ людини, який має вже медійний характер» [18, с. 90].

Як наслідок, у тревел-медіатекстах автор «постає не лише як учасник, споглядач та оповідач, він є й іміджмейкером, рекламістом, піарником, маркетологом тощо» [34, с. 193–194]. Такі зміни закономірно трансформують саму мандрівну прозу, збагачуючи її наративні стратегії, жанрові моделі й смислові горизонти.

Наразі все частіше фіксуються нові типи мандрівників, які істотно відрізняються від традиційних моделей стилем мандрів. До них належать: *цифровий кочівник* (digital nomad) – мандрівник, який поєднує подорожі з дистанційною роботою. Його стиль життя передбачає постійну мобільність, використання цифрових технологій та гнучкий графік, що дозволяє працювати з будь-якої точки світу [5]. Такий мандрівник формує нову трудову та соціальну етику, що розмиває межі між працею, подорожжю та дозвіллям.

Інстаграм-мандрівник (Instagram traveler) – це мандрівник, головною мотивацією якого є створення візуального контенту для соціальних мереж. Основна мета такої подорожі – отримання естетично привабливих фото та відео, здатних привернути увагу онлайн-аудиторії: зібрати вподобайки, коментарі, нових підписків. У цьому випадку вибір локацій і сам досвід мандрів часто підпорядковується потребі сформувати медійно привабливий образ.

Слоутревелер (slow traveler) – мандрівник, який свідомо обирає повільний ритм подорожі, надаючи перевагу якісному, глибокому досвіду замість кількості відвіданих місць чи швидкості пересування. Він зазвичай зупиняється в одному місці надовше, взаємодіє з локальними спільнотами, підтримує місцеві ініціативи й уникає масового туризму. Його стиль мандрів сприймається як практика осмисленої присутності, що трансформує сприйняття себе й світу [8].

Поява нових типів мандрівників свідчить про зміну культурної парадигми подорожі: вони дедалі тісніше переплітаються з інформаційними технологіями, етичними та екологічними викликами, соціальною відповідальністю, а також із медійною репрезентацією особистості в цифровому просторі.

Інші типи: *екомандрівник* (eco-traveler) – тип мандрівника, орієнтований на екологічно свідомі подорожі. Його мета – мінімізувати негативний вплив на довкілля та підтримувати локальні екосистеми. Такий мандрівник дбає про

збереження біорізноманіття й сприяє формуванню екологічної свідомості. Зазвичай він обирає екологічні засоби пересування (пішки, велосипедом, громадським транспортом).

Волонтер (voluntourist) – мандрівник, який поєднує подорож із участю в соціальних, освітніх, гуманітарних або екологічних проєктах. Такий формат передбачає міжкультурний обмін, надання практичної допомоги громадам і розвиток етичної відповідальності [10; 9]. Волонтуризм стає способом поєднання особистісного досвіду з користю для суспільства.

Протягом останніх десятиліть мандрівка в українському літературному дискурсі постає не лише як географічне переміщення, а й як складний акт самопізнання, рефлексії та долучення до глобальних смислових парадигм. На цьому ґрунті формується нова типологія героїв-мандрівників, які уособлюють ідеї мобільності, пошуку, нестабільності, критичного мислення та екзистенційного неспокою.

Залежно від мотивації персонажа, його психоемоційного стану, соціального статусу, форми пересування, способу взаємодії з іншими середовищами й ступеня інтеграції в них, у сучасній українській прозі вимальовується типологічна палітра поведінкових типів мандрівників. Один з них – *бекпекер* (англ. backpacker), мандрівник-рюкзачник, що подорожує з мінімальними витратами та відмовою від надмірних зручностей. Такий герой уособлює аскетизм, самодостатність і антиспоживацький протест. Його мотивація полягає в пошуку автентичного досвіду й уникненні туристичних шаблонів.

Флешпекер (англ. flashpacker) – еволюційна форма бекпекера, що поєднує комфорт із бюджетністю та зосереджується на реалізації власних мрій і прагнень. Такий мандрівник прагматичний: він уміє економити на проживанні навіть у престижних готелях і витрачає трохи більше лише там, де це справді гарантує максимальні враження. Його стратегія – не просто мислення «дешево», а раціональний баланс між витратами та якістю подорожі, що дозволяє мандрувати часто й із задоволенням. Тип флешпекера яскраво втілюють герої тревелогів Макса Кідрука «Подорож на Пуп Землі», «На Зеландію!»,

«Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» [33; 32; 31].

Глобтроттер (англ. globetrotter) – скиталець, архетип вічного мандрівника, який подорожує регулярно й без чіткого прив'язання до однієї культури чи території. Це постать тотальної мобільності, що символізує космополітичну відкритість. Сам термін уперше з'явився у 1870–1875 роках і походить від поєднання слів кулястий рисак + кукурудза [4].

Іммігрант – герой, чиє переселення мотивоване прагненням виживання або покращення умов життя. Його образ часто набуває соціально-критичного або травматичного відтінку.

Емігрант – мандрівник мимоволі, змушений залишити батьківщину. Його досвід пронизаний ностальгією, почуттям викоріненості та втратою ідентичності. Така мандрівка несе в собі екзистенційний тягар вигнання й внутрішнього роздвоєння.

Медіатор / дослідник / журналіст / аналітик – персонаж, чия мандрівка має пізнавальний характер і зосереджується на документуванні, інтерпретації та рефлексії. Цей тип репрезентують герої тревелогів «Краями Грузії. У пошуках скарбу країни вовків» Олексія Бобровникова [17], «Українські таємниці Франції» Олександра Дробахи [24], «Подорож із Мамайотою. В пошуках України» Артема Чапая [43].

Історик / етнограф – герой, що вирушає в мандри з метою реконструкції культурної спадщини, вивчення традицій, фольклору та життя маргіналізованих спільнот. Такий мандрівник прагне відчитати минуле крізь призму сучасності, зафіксувати й осмислити культурні коди, які зникають. Прикладами цього типу є образи у тревелогах Олександра Гавроша «Блукаючий народ» [19] та Марини Гримич «Бранзолія» [20].

Сталкер – мандрівник, що досліджує заборонені, закинуті або травматичні простори. Він уособлює урбаністичного дослідника межових територій: міст-примар, індустріальних ландшафтів, зон відчуження. Такий герой втілює прагнення проникнути в «тіньову» географію культури, де руїна й забуття стають матеріалом для осмислення. Прикладом є образ у тревелозі Маркіяна

Камиша «Оформляндія або Прогулянка в Зону» [28].

Фланер (фр. *flâneur*) – споглядач, що вільно блукає без визначеної мети. Його мандрівка перетворюється на акт суб'єктивного прочитання простору, який часто набуває есеїстичної форми. Типовими фланерами постають герої творів Ірен Роздобудько «Мандрівки без сенсу і моралі» [40], Сергія Жадана «Депеш Мод» [25], Любко Дереша «Намір!», «Остання любов Асури Махараджа» [22; 23], Юрія Андруховича «Московіада», «Перверзія», «Рекреації», збірок есеїстики «Дезорієнтація на місцевості», «Центрально-східна ревізія», «Лексикон інтимних міст» [11; 12; 13; 14; 15; 16].

Хічхайкер (від англ. *hitch-hiking*) – мандрівник-автостопник, який свідомо виходить за межі комфорту задля автентичного досвіду, випадкових зустрічей і соціальної взаємодії. Його подорож – це не туризм у класичному розумінні, а своєрідна ініціація, що формує новий життєвий досвід. Цей тип втілено в текстах Артема Чапая «Авантюра, або практичні реалії мандрів по-бідняцьки» [42] та Леоніда Кантера, Павла Солодька «З табуретом до океану» [29].

Турист – класичний мандрівник із чітко визначеним маршрутом і метою (культурною, релігійною, пізнавальною тощо). Образ такого героя утілено у творах Богдана Логвиненка «Перехожі. Південно-Східна Азія» [35] та Богдана Панкевича «Подорож на Афон: подорожні нотатки та роздуми паломника» [39]. У цих текстах мандрівка постає формою духовного досвіду, пошуку гармонії та глибшого пізнання іншої культури.

Мандрівник як утверджувач самодостатньої особистості – персонаж, що використовує подорож для самоідентифікації та розкриття внутрішнього потенціалу. Типовим прикладом є книга Ірени Карпи «Baby travel. Подорожі з дітьми або, Як не стати куркою» [30], де мандрівка стає способом збереження й прояву себе, зокрема у новому статусі – материнстві.

Герой-мандрівник – *переборювач постколоніального синдрому* – персонаж, що вирушає в подорож як у спосіб осмислення української ідентичності на тлі пострадянської травми, культурної маргіналізації в умовах європейського переформатування. Такий мандрівник вступає в діалог з історією, пам'яттю та

колективною свідомістю, намагаючись відповісти на питання «Хто ми?» у контексті посттоталітарного простору. Втіленням цього типу є твори Сергія Жадана «Anarchy in the UKR» та «Луганський щоденник» [26], де подорож набуває інтелектуально-політичного значення.

Багато з окреслених типів мандрівників у сучасній літературі мають синтетичний характер, поєднуючи риси спостерігача, дослідника, блукальця й оповідача. Це підкреслює поліфонічність сучасного художнього мислення та складність самого феномена подорожі.

Наприклад, у романі Сергія Жадана «Інтернат» [27] головний герой Паша не є класичним мандрівником. Це радше мандрівник мимоволі, антифланер, змушений пройти крізь екзистенційне випробування в просторі війни. Його можна типологізувати як внутрішнього емігранта, спостерігача травматичного досвіду та антигероя-мандрівника постапокаліптичного типу.

Ще до початку основних подій роману Паша перебував у стані внутрішньої еміграції. Його життя було позбавлене внутрішнього сенсу: він механічно виконував свої обов'язки шкільного вчителя, залишаючись емоційно відстороненим від реального життя. Паша пасивний, морально дезорієнтований і не бере активної участі у життєвих процесах, уникає конфліктних ситуацій та відповідальності за вибір – живе за інерцією.

Його психологічний стан яскраво виявляється в епізоді, коли боець просить показати документи, і Паша починає щось шукати в кишенях, яких «раптом стає так багато, що він у них губиться й не може нічого знайти» [27, с. 3]. Метафора бездонних кишень точно передає його внутрішній стан: пам'ять, логіка та воля героя не працюють узгоджено, створюючи відчуття хаосу й безпорадності.

Паша врешті знаходить у кишенях вологі серветки, якими протирав взуття, роздруківки для уроків, повідомлення з пошти – артефакти мирного життя, сліди банальної, рутинної реальності. У зоні бойових дій вони виглядають абсурдно, нелогічно, трагікомічно й безглуздо. Цей дріб'язок є пародією на порядок, який у таких умовах фактично не існує.

«Треба ж забрати бандероль...» [27, с. 3] – ця думка, яка мимохіть

промайнула, є механічною реакцією, що показує, як психіка Паші інстинктивно відсторонюється від загрози і чіпляється за побутову дрібницю, за маленький ритуал, який має сенс лише в мирному житті. Мотив бандеролі, яку треба «забрати», виявляє втрату зв'язку з нормальністю та слугує ілюзією контролю над життям. У глибшому сенсі бандероль стає символом утраченого довоєнного побуту, до якого герой підсвідомо мріє повернутися.

Паша не здатен ідентифікувати себе ні як учасника подій, ні як їхнього свідка чи критика – він розпадається на уламки себе. Кишені стають зовнішнім виявом його внутрішнього розламу.

Мова як маркер ідентифікації та базовий код комунікації й саморепрезентації у романі нівелюється, розчиняється в атмосфері хаосу. Сцена, в якій Паша не може розпізнати, якою мовою до нього звертається боєць на блокпосту («І головне: Паша зовсім не може зрозуміти, якою мовою той говорить...» [27, с. 3]), наочно демонструє, що в умовах війни мова стає інструментом для розрізнення «свого» й «чужого». Символи, слова та інтонації стають небезпечними й непередбачуваними, і розпізнати «свого» дедалі важче, а часом – неможливо.

Візуальною метафорою наративу повернення з пекла є сцена зустрічі вояків, коли «з півдня, з-за обрію, від міста, відрізаного облогою, ніби з невидимої повітряної ями, починають вивалювати чоловіки» [27, с. 3]. Вони йдуть мовчки, бо змучені та обпалені війною, з чорними від бруду обличчями, замотані в пил і холод. Їхній вигляд наближає їх до образів живих мертвяків, постлюдей, тіней, які перейшли міжсвіття і вийшли з позапростору війни. Війна назавжди залишила свій відбиток на їхніх обличчях. Ці постаті несуть із собою тінь смерті. Вони – апокаліптичні свідки, присутність яких нівелює звичний плин буття.

Їхній рух уповільнений й важкий. Вони не квапляться: надто виснажені, занадто глибоко занурені в досвід, який важко винести й складно про нього розповідати.

Воїни не просто наближаються до натовпу – вони вростають у нього, стираючи межу між фронтом і тилом, між тими, хто воював, і тими, хто

спостерігав: «Натовп розступається ще ширше, і ті, що приходять, змішуються з тими, що стоять, ніби брудна річкова вода змішується з прозорою морською» [27, с. 4]. Їхня поява із зони бойових дій стає символом злиття двох реальностей: травмованого світу війни та пасивної, пригніченої буденності. Це не триумфальне повернення тих, хто вижив, не героїчна сцена – це повільне витікання травми в суспільне тіло. Вони не просто підходять до натовпу – вони врастають у нього, перетворюючи його на частину колективної пам'яті про війну. І ця мить появи воїнів стає актом прориву травми в публічний простір.

Їхні погляди несуть у собі докір: «так, ніби всі ті, хто тут стоїть і чекає на них, у чомусь винні» [27, с. 3]. Це не просто емоційна реакція – це глибока етична інверсія, яка переносить відповідальність за війну з фронту в тил. У цій сцені артикулюється не лише колективна провина, а й необхідність її усвідомлення. Війна перестає сприйматися як «чуже» – вона стає частиною спільного досвіду, бо кожен дотичний до неї. Травма стає загальною, бо кожен або пройшов її, або чекає на її відгомін.

Паша не вирушає в дорогу заради відкриттів, пригод чи духовного зростання. Його шлях через деградоване середовище Донбасу зумовлений зовнішніми обставинами – війною та необхідністю забрати племінника з інтернату, розташованого на окупованій території. Цей рух через фронтову зону є вимушеним і суперечить його волі.

Простір Донбасу у творі постає як зона постапокаліптичної руйнації, де герой змушений не лише боротися за виживання, а й переосмислити власну відповідальність та уявлення про себе та інших.

Мандрівка героя в умовах гібридної війни стає формою внутрішньої трансформації: вона не романтична і не пізнавальна, а є травматичною ініціацією, що випробовує не лише тіло, а й екзистенційний стан. Протягом триденної подорожі Паша проходить внутрішню трансформацію: від інертного спостерігача до людини, здатної брати відповідальність на себе, попри відсутність зовнішнього героїзму.

Його шлях – це рух через хаос, де руйнуються всі колишні уявлення про

нормальність. У цій деструкції формується онтологічне пробудження: Паша починає усвідомлювати крихкість буття, неможливість залишатися осторонь і потребу діяти. Він фіксує руйнацію не лише зовнішнього світу, а й власної байдужості, намагаючись зібрати себе у новій цілісності.

Тож, Паша постає як свідок і перетворювач постколоніального синдрому – він не просто спостерігає, а поступово вбирає в себе нове бачення країни, себе та національного досвіду. Його подорож стає випробуванням гідності, внутрішнім катарсисом, що символізує поворот до відповідальності та причетності.

Натомість у романі Тані Малярчук «Забуття» [37] головну героїню можна охарактеризувати як мандрівницю пам'яттю, що здійснює інтелектуально-духовну подорож у минуле, зокрема в життя та думки В'ячеслава Липинського – мислителя, посла від України в Австрії у період гетьманату 1918 року, постать якого уособлює частину викресленої національної історії.

Це мандрівка-реконструкція. Занурюючись в архіви, факти та біографії, героїня осмислює, інтерпретує й рефлексує. Вона виступає як медіатор між минулим і теперішнім, між забуттям і пам'яттю, прагнучи повернути в національний обіг «забуті» імена, смисли та досвіди. Її маршрут пролягав через особисту кризу та психічне виснаження, втрату сенсів і відчуття безсилля перед масштабом історичних травм.

Героїня «Забуття» блукає не містами, а тінями пам'яті імперського минулого, втраченими національними наративами та невидимими шляхами внутрішнього болю. Її подорож – це праця з травмою, зцілення себе через історію. Через постать Липинського мандрівниця намагається подолати культурне забуття, амнезію національного масштабу.

Тож, типи мандрівників як Паша в «Інтернаті», так і героїня «Забуття», втілюють новітню парадигму української літератури, де подорож – це не лише рух у просторі, а глибока форма внутрішнього трансформування та опрацювання колективної й особистої історії. Образ мандрівника в сучасній літературі дедалі частіше набуває субверсивного характеру – відходить від ідеї вільного дослідника.

Висновки.

Сучасна українська проза демонструє розмаїття моделей мандрівників, які функціонують у різних просторових, соціальних і екзистенційних контекстах. Від автостопників і фланерів до туристів і паломників – усі ці фігури формують складну типологію, що не лише фіксує художні стратегії, а й віддзеркалює глибинні процеси трансформації ідентичності, осмислення травматичного досвіду, глобальної мобільності та пошуку особистісної свободи.

На основі опрацьованого літературного матеріалу запропоновано інтегровану типологію мандрівників, яка враховує три ключові параметри: мотивація подорожі – від втечі (як реакції на травму, кризу, рутину) до саморозвитку; ступінь занурення в культуру місця – від дистанційного споглядання до глибокої участі та міжкультурного діалогу; стиль подорожування – від масового (організованого туризму) до медіа-орієнтованого (подорожі як контенту для соціальних мереж). Такий підхід дає змогу глибше прослідкувати зміни в культурній уяві про мандри – як про шлях пізнання, самототожності та взаємодії зі світом.

Література:

1. Bauman, Zygmunt. (1995). From pilgrim to tourist – or a short history of identity. *Questions of cultural identity*. Sage Publications. Pp. 18–36. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.researchgate.net/profile/Kevin-Robins-2/publication/282575965_Interrupting_Identities_TurkeyEurope/links/5612bc3408ae34aa92997e0/Interrupting-Identities-Turkey-Europe.pdf
2. Cohen, Erik. (1972). Toward a Sociology of International Tourism. *Social Research*, 39(1). Pp. 164–182. URL: <https://www.jstor.org/stable/40970087>
3. Crompton John L. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research*. VI (4). Pp. 408–424. URL: <https://www.scribd.com/document/476637375/75dd2db8652abf460b796c6d35566600a83f>

4. Dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/browse/globetrotter>
5. Mancinelli, Fabiola. (2020). Digital nomads: freedom, responsibility and the neoliberal order. *Information Technology & Tourism*. 22(3). URL: https://www.researchgate.net/publication/340437747_Digital_nomads_freedom_responsibility_and_the_neoliberal_order
6. Pearce Philip L., Lee Uk-Il. (2005). Developing the Travel Career Approach to Tourist Motivation. *Journal of Travel Research*. Vol. 43. Iss: 3. Pp. 226–237. URL: <https://doi.org/10.1177/0047287504272020>
7. Plog, Stanley C. (1974). Why destination areas rise and fall in popularity. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14 (4). Pp. 55–58. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001088047401400409>
8. Slow Tourism: Experiences and Mobilities / Edited by Simone Fullagar, Kevin Markwell and Erica Wilson. Channel View Publications. 2012. 248 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=W8LHxvz0C8wC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Fullagar+et+al.,+2012&ots=uGSkYWORbJ&sig=ILdU1-G7t19Ualmt-0n6OHxR9GM&redir_esc=y#v=onepage&q=Fullagar%20et%20al.%2C%202012&f=false
9. Wearing, Stephen, McGehee, Nancy Gard. (2013). Volunteer tourism: A review. *Tourism Management*. 38. Pp. 120–130. URL: https://www.researchgate.net/publication/271725707_Volunteer_Tourism
10. Wearing, Stephen. (2001). Volunteer tourism: Experiences that make a difference. Wall-ingford : CABI. 205 p. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20013143345>
11. Андрухович, Юрій. (1999). Дезорієнтація на місцевості. Івано-Франківськ : Лілея-НВ. 124 с.
12. Андрухович, Юрій. (2002a). Перверзія. Львів : ВНТЛ-Класика. 288 с.
13. Андрухович, Юрій. (1993). Московіяда: роман жахів. *Сучасність*. № 1. С. 40–84; № 2. С. 10–51.
14. Андрухович, Юрій. (2002b). Центрально-східна ревізія. *Приватна*

колекція. *Вибрана українська проза та есеїстика кінця XX століття*. Львів. С. 19–44.

15. Андрухович, Юрій. (2012). Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. Кам'янець-Подільський : Meridian Czernowitz ; ТОВ «Друкарня “Рута”». 424 с.

16. Андрухович, Юрій. (2017). Рекреації. Київ: Фабула. 240 с.

17. Бобровников, Олексій. (2015). Краями Грузії. У пошуках скарбу країни вовків. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 192 с.

18. Виселко, Інна. (2017). Медіаобраз людини сьогодення. *Людина у вимірах сучасних суспільних трансформацій*: зб. Київ; Одеса : Типографія «Айс Принт». С. 89–90.

19. Гаврош, Олександр. (2012). Блукаючий народ: роман-подорож у часі і просторі. Київ : Нора-Друк. 312 с.

20. Гримич, Марин. (2015). Бранзоля : подорожні записки. Київ : Дуліби. 156 с.

21. Деремедведь, Олена. (2008). Жанрові особливості англійської жіночої літератури мандрів кінця XVIII – першої половини XIX століття (на матеріалі творів про Крим) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Сімферополь. 220 с.

22. Дереш, Любко. (2014). Намір! Харків : Клуб Сімейного Дозвілля. 336 с.

23. Дереш, Любко. (2015). Остання любов Асури Махараджа. Київ : Нора-Друк. 224 с.

24. Дробаха, Олександр. (2012). Українські таємниці Франції : іст.-літ. нариси. Київ : Смолоскип. 179 с.

25. Жадан, Сергій. (2023). Деш Мод. Meridian Czernowitz. 328 с.

26. Жадан, Сергій. (2016). Anarchy in the UKR. Луганський щоденник. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 240 с.

27. Жадан, Сергій. Інтернат. (2022). Meridian Czernowitz. 336 с.

28. Камиш, Маркіян. (2015). Оформляндія, або Прогулянка в Зону. Київ : Нора-Друк. 128 с.

29. Кантер, Леонід; Солодько, Павло. (2014). З табуретом до океану. Харків :

Фоліо, 319 с.

30. Карпа, Ірена. (2014). Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 208 с.

31. Кідрук, Макс. (2009). Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії. Київ : Нора-Друк. 304 с.

32. Кідрук, Макс. (2014). На Зеландію! Харків : Клуб сімейного дозвілля. 256 с.

33. Кідрук, Макс. (2010). Подорож на Пуп Землі. Київ : Нора-Друк, Т. 1. 256 с. Т. 2. 224 с.

34. Кривка, Елеонора. (2022). Сучасний тревел-медіатекст в українському інфопросторі: тематика, формат, контент»: дис. ...докт. філос.: 061 «Журналістика». Сумський державний університет. Суми. 220 с.

35. Логвиненко, Богдан. (2016). Перехожі. Південно-Східна Азія. Львів : Видавництво Старого Лева, 232 с.

36. Магдиш, Р. (2011). Герой-мандрівник в оцінках сучасної літературної критики. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Вип. 2(1). С. 52–158.

37. Малярчук, Таня. (2022). Забуття. Видавництво Старого Лева. 256 с.

38. Моштаг, Євгенія. (2017). Стилiстично-дискурсивна характеристика сучасної жіночої мандрівної прози : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків. 193 с.

39. Панкевич, Богдан. (2013). Подорож на Афон: подорожні нотатки та роздуми паломника. Харків : Фоліо, 156 с.

40. Роздобудько Ірен. (2011). Мандрівки без сенсу і моралі. Київ : Нора-Друк. 192 с.

41. Хмелюк, Марина; Круль, Лариса. (2014). Герої-мандрівники в сучасній українській прозі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Т. 240, Вип. 228. С. 93–96.

42. Чапай, Артем. (2008). Авантюра, або практичні реалії мандрів по-

бідняцьки. Еротико-політичний документальний калейдоскоп. Харків : Sky Country. 240 с.

43. Чапай, Артем. (2011). Подорож із Мамайотою у пошуках України. Київ : Нора-Друк. 272 с.

44. Шульгун, Мадлен. (2017). Метажанр подорожі в контексті перехідного художнього мислення (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.) : дис. ... докт. філол. наук : 10.01.06; 10.01.05. Київ. 485 с.

References.

1. Bauman, Zygmunt. (1995). From pilgrim to tourist – or a short history of identity. Questions of cultural identity. Sage Publications. Pp. 18–36. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.researchgate.net/profile/Kevin-Robins-2/publication/282575965 Interrupting Identities TurkeyEurope/links/5612bc3408aea34aa92997e0/Interrupting-Identities-Turkey-Europe.pdf>
2. Cohen, Erik. (1972). Toward a Sociology of International Tourism. Social Research, 39(1). Pp. 164–182. URL: <https://www.jstor.org/stable/40970087>
3. Crompton John L. (1979). Motivations for pleasure vacation. Annals of Tourism Research. VI (4). Pp. 408–424. URL: <https://www.scribd.com/document/476637375/75dd2db8652abf460b796c6d35566600a83f>
4. Dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/browse/globetrotter>
5. Mancinelli, Fabiola. (2020). Digital nomads: freedom, responsibility and the neoliberal order. Information Technology & Tourism. 22(3). URL: [https://www.researchgate.net/publication/340437747 Digital nomads freedom responsibility and the neoliberal order](https://www.researchgate.net/publication/340437747_Digital_nomads_freedom_responsibility_and_the_neoliberal_order)
6. Pearce Philip L., Lee Uk-II. (2005). Developing the Travel Career Approach to Tourist Motivation. Journal of Travel Research. Vol. 43. Iss: 3. Pp. 226–237. URL: <https://doi.org/10.1177/0047287504272020>
7. Plog, Stanley C. (1974). Why destination areas rise and fall in popularity. Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 14 (4). Pp. 55–58. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001088047401400409>
8. Slow Tourism: Experiences and Mobilities / Edited by Simone Fullagar, Kevin Markwell and Erica Wilson. Channel View Publications. 2012. 248 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=W8LHxvz0C8wC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Fullagar+et+al.,+2012&ots=uGSKYWORbJ&sig=ILdU1-G7t19Ualmt-0n6OHxR9GM&redir_esc=y#v=onepage&q=Fullagar%20et%20al.%2C%202012&f=false
9. Wearing, Stephen, McGehee, Nancy Gard. (2013). Volunteer tourism: A review. Tourism Management. 38. Pp. 120–130. URL: [https://www.researchgate.net/publication/271725707 Volunteer Tourism](https://www.researchgate.net/publication/271725707_Volunteer_Tourism)
10. Wearing, Stephen. (2001). Volunteer tourism: Experiences that make a difference. Wallingford : CABI. 205 p. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20013143345>
11. Andrukhovych, Yuriy. (1999). Dezorijentatsiya na mistseivosti. Ivano-Frankivs'k : Lileya-NV. 124 s.
12. Andrukhovych, Yuriy. (2002a). Perverziya. L'viv : VNTL-Klasyka. 288 s.
13. Andrukhovych, Yuriy. (1993). Moskoviada: roman zhakhiv. Suchasnist'. № 1. S. 40–84; № 2. S. 10–51.

14. Andrukhovych, Yuriy. (2002b). Tsentral'no-skhidna reviziya. Pryvatna kolektsiya. Vybrana ukrayins'ka proza ta eseyistka kintsya XX stolittya. L'viv. S. 19–44.
15. Andrukhovych, Yuriy. (2012). Leksykon intymnykh mist. Dovil'nyy posibnyk z heopoetyky ta kosmopolitky. Kam"yanets'-Podil's'kyy : Meridian Czernowitz ; TOV «Drukarnya "Ruta"». 424 s.
16. Andrukhovych, Yuriy. (2017). Rekreatsiyi. Kyiv: Fabula. 240 s.
17. Bobrovnykov, Oleksiy. (2015). Krayamy Hruziyi. U poshukakh skarbu krayiny vovkiv. Kharkiv : Klub simeynoho dozvillya. 192 s.
18. Vyselko, Inna. (2017). Mediaobraz lyudyny s'ohodennya. Lyudyna u vymirakh suchasnykh suspil'nykh transformatsiy: zb. Kyiv; Odesa : Typohrafiya «Ays Prynt». S. 89–90.
19. Havrosh, Oleksandr. (2012). Blukayuchyy narod: roman-podorozh u chasi i prostori. Kyiv : Nora-Druk. 312 s.
20. Hrymych, Maryna. (2015). Branzoliya : podorozhni zapysky. Kyiv : Duliby. 156 s.
21. Deremedved', Olena. (2008). Zhanrovi osoblyvosti anhliys'koyi zhinochoyi literatury mandriv kintsya XVIII – pershoi polovyny XIX stolittya (na materialy tvoriv pro Krym) : dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.04. Simferopol'. 220 s.
22. Deresh, Lyubko. (2014). Namir! Kharkiv : Klub Simeynoho Dozvillya. 336 s.
23. Deresh, Lyubko. (2015). Ostannya lyubov Asury Makharadzha. Kyiv: Nora-Druk. 224 s.
24. Drobakha, Oleksandr. (2012). Ukrayins'ki tayemnytsi Frantsiyi : ist.-lit. narysy. Kyiv : Smoloskyp. 179 s.
25. Zhadan, Serhiy. (2023). Depesh Mod. Meridian Czernowitz. 328 s.
26. Zhadan, Serhiy. (2016). Anarchy in the UKR. Luhans'kyy shchodennyk. Kharkiv : Klub simeynoho dozvillya. 240 s.
27. Zhadan, Serhiy. Internat. (2022). Meridian Czernowitz. 336 s.
28. Kamysh, Markiyan. (2015). Oformlyandiya, abo Prohulyanka v Zonu. Kyiv : Nora-Druk. 128 s.
29. Kanter, Leonid; Solod'ko, Pavlo. (2014). Z taburetom do okeanu. Kharkiv : Folio, 319 s.
30. Karpa, Irena. (2014). Baby travel. Podorozhi z dit'my, abo Yak ne staty kurkoyu. Kharkiv : Klub simeynoho dozvillya. 208 s.
31. Kidruk, Maks. (2009). Meksykans'ki khroniky. Istoriya odniyeyi Mriyi. Kyiv : Nora-Druk. 304 s.
32. Kidruk, Maks. (2014). Na Zelandiyu! Kharkiv : Klub simeynoho dozvillya. 256 s.
33. Kidruk, Maks. (2010). Podorozh na Pup Zemli. Kyiv : Nora-Druk, T.1. 256 s. T.2. 224 s.
34. Kryvka, Eleonora. (2022). Suchasnyy trevel-mediatekst v ukrayins'komu infoprostori: tematyka, format, kontent»: dys. ...dokt. filos.: 061 «Zhurnalistyka». Sums'kyy derzhavnyy universytet. Sumy. 220 s.
35. Lohvynenko, Bohdan. (2016). Perekhozhi. Pivdenno-Skhidna Aziya. L'viv : Vydavnytstvo Staroho Leva, 232 s.
36. Mahdys, R. (2011). Heroy-mandrivnyk v otsinkakh suchasnoyi literaturnoyi krytyky. Naukovi zapysky Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody. Vyp. 2(1). S. 52–158.
37. Malyarchuk, Tanya. (2022). Zabuttya. Vydavnytstvo Staroho Leva. 256 s.
38. Moshtah, Yevheniya. (2017). Stylistychno-dyskursyvna kharakterystyka suchasnoyi zhinochoyi mandrivnoyi prozy : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kharkiv. 193 s.
39. Pankevych, Bohdan. (2013). Podorozh na Afon: podorozhni notatky ta rozdumy palomnyka. Kharkiv : Folio, 156 s.
40. Rozdobud'ko Iren. (2011). Mandrivky bez sensu i morali. Kyiv : Nora-Druk. 192 s.
41. Khmelyuk, Maryna; Krul', Larysa. (2014). Heroyi-mandrivnyky v suchasniy ukrayins'kiy prozi. Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya». T. 240, Vyp. 228. S. 93–96.
42. Chapay, Artem. (2008). Avantyura, abo praktychni realiyi mandriv po-bidnyats'ky. Erotyko-politychnyy dokumental'nyy kaleydoskop. Kharkiv : Sky Country. 240 s.

43. Chapay, Artem. (2011). Podorozh iz Mamayotoyu u poshukakh Ukrayiny. Kyiv : Nora-Druk. 272 s.
44. Shul'hun, Madlen. (2017). Metazhanr podorozhi v konteksti perekhidnoho khudozhn'oho myslennya (kinets' XX – poch. XXI st.) : dys. ... dokt. filol. nauk : 10.01.06; 10.01.05. Kyiv. 485 s.

Abstract. *The article is devoted to the study of the typology of traveler-heroes in contemporary Ukrainian prose of the early 21st century. Travel prose is conceptualized as a form of interaction between the individual and space, culture, memory, and identity, reflecting profound shifts in the cultural paradigm.*

The study identifies new types of travelers – hitchhiker, flashpacker, stalker, volunteer, backpacker, Instagram-traveler, flâneur, digital nomad, slow traveler, pilgrim, and others. Their functions are linked to war, trauma, migration, ecological crisis, and hypermobility, while the travelers themselves emerge in the process of searching for and reinterpreting identity.

The theoretical framework is based on the concepts of Erik Cohen, John Crompton, Pearce and Lee, Stanley Plog, and Zygmunt Bauman, which allow for an understanding of how the place of the traveler in the cultural narrative is being reshaped. The methodological basis combines general scientific approaches, as well as psychological and hermeneutic methods.

Journeys in the prose of Artem Chapai, Leonid Kanter, Bohdan Pankevych, Irena Karpa, Max Kidruk, Markiyan Kamysh, Yurii Andrukhovych, Iren Rozdobudko, Oleksandr Drobakha, and Oleksandr Havrosh fulfill various functions: escape, trauma therapy, memory reconstruction, intercultural dialogue, and self-discovery.

Illustrative examples include Serhiy Zhadan's The Orphanage, where the road through the frontline zone becomes an existential awakening, and Tanja Maljartschuk's Oblivion, where the protagonist travels through memory and texts in search of national identity.

Thus, contemporary Ukrainian prose emerges as a laboratory of new images of the traveler and narrative strategies that reflect the transformation of the individual and society in a globalized world.

Key words: *travel prose, contemporary literature, typology of traveler-heroes, hitchhiker, flashpacker, stalker, backpacker, Instagram-traveler-digital nomad, flâneur, slow traveler, pilgrim, eco-traveler, eco-journeys, ecological projects, ecological crisis.*